

„KORTÁRS ŐSMAGYAROK” Mítosz és kultúra

Egy korábbi konferencián elhangzott előadásomban, illetve az ebből írt tanulmányomban (BALI, 2012) még csak azt állapíthattam meg, hogy az „ősmagyar” mítosz és kultúra jelenségeivel egyre több helyen találkozhatunk a 21. századi Magyarországon, a média híreiben. Ez az elmúlt tíz évben láthatóan felerősödő mítosz- és kultúraépítés a mindennapi élet legkülönbözőbb területeit érinti: a köztér nemzetiesítését („ősmagyarítását”) a rovásírásos településtáblákon és a köztéri emlékműveken keresztül kezdve, a transzcendencia megélésének sajátos lehetőségeit kínáló újpogány táltos egyházakon vagy az öltözködés és a lakáshasználat gyakorlatain (tarsolylemez, honfoglalás kori süveg, jurta állítás) át, egészen a szabadidős sport- és harcművészeti tevékenységekig (baranta, lovas íjászat). Most már azt a megállapítást is hozzátehetjük, hogy a társadalomtudományok a kívánt módon, hamar és fokozott figyelemmel reagáltak a jelenség elburjánzására, amit e tanulmány születését adó konferencia is jól jelez.

Elemzési megállapítások

1. A mítosz- és kultúraépítés társadalmi bázisa alapvetően eltér a korábbi korszakokban tapasztaltaktól. E tekintetben három, jól elkülöníthető időszakot tudunk kiemelni. A középkori premodernitást (a), mely az Árpád-házi uralkodók alatt elkészült Gesták (Anonymus, Kézai Simon) korszakára, a 12-13. századra utal elsősorban. A 19-20. századi modernitás (b) főképp a historizmus és a szecesszió művészeti stílusai által képvisel egy újfajta kultúraépítést. Az ezredforduló környékének posztmodernitása (c) pedig egy addig nem ismert kontextust teremtett a revitalizációnak.

A premodern korszakban egy szűk elit dolgozta ki a mítoszokat, mely nem terjedt ki a társadalom nagy részére, továbbá nem társult hozzá kultúraépítés, társadalmi gyakorlatokban nem testesült. A modern korszakban is az elit kezdeményezte a folyamatot, de már egy jóval szélesebb társadalmi bázisra építve, amely már szerteágazó hagyomány- és kultúraépítéssel járt, gondoljunk csak a köztéri emlékmű-állításokra vagy az „ősmagyar” jelképek (pl. a sokat emlegetett turul vagy a csodaszarvas) „fogyasztásának” változatos formáira. Eric Hobsbawm Európában ezt, az 1870 és 1914 közötti időszakot tartja az egységesítő (nemzeti) hagyományok teremtésének (kitalálásnak) kitüntetett korszakának, s ebben Magyarország sem volt kivétel. (HOBBSAWM, 1987) A posztmodernitásban a mítosz felelevenítésével elsősorban a kultúra- és hagyományteremtésre kerül át a hangsúly. Megváltozott a társadalmi bázis is: a „széttöredezett” nemzet mozaikszerűvé

vált, az egész társadalom helyett a résztársadalmak (szubkultúrák) lettek a folyamat generálói. A kultúra-építés alapvetően „alulról” indul, társadalmi jellegű, a (politikai) elit egyre kevésbé vállal aktív szerepet a folyamatokban, sőt, a törvényhozói, a bírói és a végrehajtói hatalom által gyakorta gátolja azt. A társadalmi (és politikai) közbeszédben megindul az „ősmagyar” mítoszhoz kapcsolódó jelképek és társadalmi gyakorlatok demonizálása, stigmatizálása. 1992-ben, a liberális politikai háttérű köztársasági elnök, Göncz Árpád még Turul-élművet avatott, ez két évtized múltán a science fiction műfaját idézné.

A társadalom egy markáns választóvonal, az „ősmagyar” mítosz és kultúra elfogadása mentén két táborra szakadt: az egyik csoport e jelképekre mint a nemzeti nagyság és a dicső múlt romlatlan, tiszta forrásaként hivatkozik, míg a másik csoport e jelképek 19-20. századi (szélső)jobboldali kisajátítását tekinti mérvadónak, mely végső soron – okozatként – az országot nemzeti tragédiákba sodorta (holocaust, stb.).

2. A mítosz- és kultúraépítés ugyan alulról szerveződik, de intézményesülésre hajlamos. Jó példa erre a Rovás Alapítvány működése, mely a rovásírás népszerűsítésének és az egységes települési rovásírásos táblák kihelyezésének szándékozik intézményes háttérrel biztosítani.¹ Az alapítványi, illetve különféle szövetségi és egyesületi keretben folytatott tevékenység valamelyest „kordában tartja” az amúgy sokszínű és egyre változatosabb formák irányába mutató mítosz- és kultúraépítési folyamatot.

3. A mítosz- és kultúraépítés alapvető funkciója is módosult. Az előző pontban leírtak nyomán, immár szinte egyáltalán nem a politikai hatalom legitimációs eszköze, sokkal inkább különféle társadalmi csoportok valamivel („Nyugat”, Európa, EU, globalizáció, liberális és baloldali társadalmi csoportok) való szembenállásában kifejezésre juttatható ideológiai tartalmak megjelenítője. Felerősödik a mítosz- és kultúraépítés helyreállító, balanszírozó szerepe, a beteggé vált nemzet(test) gyógyításának elképzelése. A mítosz és a kultúra építői és fenntartói számára az ehhez kapcsolódó tudás és gyakorlat evidencia jellegű. Ha ez az evidencia-érzés általánossá válik, akkor egyre kevésbé kell reflektálni az ettől eltérő életvezetési gyakorlatokra és ideológiákra. Az ősmagyar mítosz és kultúra – hordozói szemében – képes felülemelkedni az egymással vetélkedő kulturális minták és ideológiák vetélkedésén.

4. A folyamat paradoxona, hogy ideológiailag mind a multikulturalizmussal és a fogyasztói társadalommal (kultúrával) való szembenállást jelképezi, valójában éppen ellenkezőleg, ezekhez szervesen illeszkedik, hiszen egyrészt szinte fogyasztói „iparág” épült rá, valamint egy másfajta, a modern, városi életmódhoz képest merőben más kultúra élményszerű megélése tartozik hozzá. Az ideológia és az identitás szempontból tehát a valóságosnál nagyobb hatást a távolság a fogyasztói tömegkultúrától.

¹ Az alapítvány működéséről részletesen a honlapjukról lehet tájékozódni (<http://rovas.info/>).

5. Sajátos jellemzője a folyamatnak, hogy a történelemre (múltra) hivatkozva, de annak kiiktatásával jár. Ez nagyon hasonlít arra az elképzelésre, melyet Jan Assmann fejtett ki, miszerint a történelmi emlékezet és a kulturális (mitikus) emlékezet alapvetően különbözik egymástól, hiszen a mitikus múlt egy olyan abszolút idő, mely állandó, lényegében meghatározhatatlan távolságban áll a jelentől. A mítoszok megalapozó történetek, melyeknek irreleváns a valóságtartalmuk, hiszen kizárólag egy csoport önigazolására szolgálnak. (ASSMANN, 1999, 19-91). A történelem – ezzel szemben – az az „objektív” múlt, mely meghatározott távolságra van az aktuális jelentől, s amelynek kutatásával a történészek foglalkoznak. Az „ősmagyar” mozgalom kortárs változatában mintha nem lennének ennyire élesek a határok. Ez két szempontból is megfigyelhető. Egyrészt, az „ősmagyar” mítosz- és kultúraépítésben, annak tudományos megalapozásában aktív szerepet tölt be egy, a hivatalos (akadémiai) tudományosság peremén elhelyezkedő réteg, mely ezt a munkát nem pusztán hivatásnak, de misszióknak is tekinti, s akiknek könyveit – körön belül – nem kíséri tudományos vita. Így kialakul egy olyan tudás, mely a tudomány köntösébe burkolva végső soron vallási, kinyilatkoztató jellegű hivatkozási alap. A csoporton belül, őket hiteles történészeknek fogadják el, akik – szemben az akadémiai tudományosságot képviselő történészekkel – nem hajlandóak bármiféle külső érdektől vezérelve az igazság, a dicső nemzeti múlt meghamisítására.

6. Az „ősmagyar” mítosz és kultúra könnyen beemelhető a jelenbe, beleértve a jurta állítást, a rovásírás alkalmazását, az öltözködés elemeinek összeválogatását (honfoglalás kori süveg, tarsolylemez, stb.), szervezett, tömegeket vonzó szabadidős rendezvényeket (pl. Kurultaj), mozgás- és harcművészetet (baranta) vagy a hitéletet (táltos egyházak). A hangsúly, a hagyomány felfedezéséről és megismeréséről fokozatosan a hagyomány cselekvő őrzésére került át. E változásnak is létezik előképe a globális tömegkultúrában, mégpedig a szerepjátékok 1990-es évektől kezdődő divatjában, majd a 2000-es években a számítógépes játékok, mint például a világszerte többmilliós előfizetéssel rendelkező World of Warcraft. Ami közös az imént felsoroltakban: korábbi korok misztikus, izgalmas világait a jelenben átélhetővé teszik, sőt, az egyén egy szerepbe bújva, akár formálhatja is azokat. Az, hogy ezt a virtuális vagy a tényleges térben teszi az ember, mellékes, hiszen ezek a dimenziók napjainkra nagymértékben keveredtek. A kultúraépítés a posztmodernitásban átlépi az ünnepi, nyilvános szféra kereteit és egyre nagyobb teret hódít a hétköznapi, privát szektorban, a mindennapi életvezetési rutinokban is.

7. A posztmodern korban alkalmanként az államnemzeti (szentistváni, keresztényi) koncepcióval tudatosan szembeállítva, hol pedig azzal egybemossódik az ikonográfia: az ősmagyar (nemzeti) jelképek keverednek a szentistváni (állami) jelképekbe. (Sajátos példái a „szittyá baby on the board” matricák.)²

2 <http://mariablogja.wordpress.com/2012/05/31/szitty-a-baby-on-board-matrica/> (letöltés ideje: 2014. január 25.)

A szembenállás ugyanakkor az egybemosásnál minden esetben tudatosabb: az államban kifejeződő politikai elitől való elhatárolódásból táplálkozik, a nemzetet (történetével, jelképeivel együtt) az állam fölé emeli.

8. Az ősmagyar mítosz- és kultúraépítés egyre több példát mutat arra a törekvésre, hogy a magyar etnogenezist összekapcsolják más, hangsúlyosan keleti nép történetével, történelmi sorsával és küldetésével. Emögött biztos ott húzódik a „nem vagyunk egyedül” érzése iránti vágy, mely különösen akkor szokott hangsúlyossá válni, ha a nemzet fenyegetettségének érzése felerősödik. Ilyen korszak volt az I. világháború utáni évek (amikor az 5. lábjegyzet alatt hivatkozott turanizmus programját kidolgozták), de ilyen korszak a 2000-es évek közepétől kezdődő válságkorszak is, mely elhozta a globális pénzvillág ellen, saját szabadságáért és önrendelkezéséért egyedül küzdő nemzet toposztát. Talán nem nagy spekuláció azt állítani, hogy ok-okozati összefüggések állnak fenn az „egyedül maradtunk” érzése és a rokonnépi kapcsolatokat kereső gyakorlatok között. Például, az országban már a rendszerváltástól kezdődően neveztek át iskolákat Árpád és Géza fejedelmek nevére, ugyanakkor Attila hun uralkodóról csak 2013-ben neveztek el az első iskolát.³ A magát Európa legnagyobb hagyományőrző rendezvényeként bemutató Kurultaj meghatározott ázsiai eredetű rokonnépekkel tart fenn formális kapcsolatokat, az etnikumokat a rendezvény honlapjának címlapja tételesen felsorolja.⁴ Újabban kísérletek történnek egy közös keleti etnogenezis kidolgozására is. Ebbe a folyamatba illeszkedik a közös hun – magyar – szkíta ősnép, az ún. „Szarvas-nép” koncepciója is. (DEÁK, 2007)

A folyamat elméleti keretkontextusai

Abból indulhatunk ki, hogy az ősmagyar mítosz és kultúra kortárs revitalizációja nem a véletlenek következménye, hanem jól megragadható társadalmi és kulturális-ideológiai folyamatok eredménye. Nem célszerű azonban egyetlen okra leegyszerűsíteni a magyarázatokat, hanem figyelembe kell vennünk a folyamat összetett kontextusát.

3 Az Index 2013. szeptember 26-án, a Fejér Megyei Hírlap online cikkén alapján számolt be arról, hogy az országban elsőként az abai gimnázium veszi fel Attila hun uralkodó nevét. „Az intézmény elnevezése Attila Király Gimnázium lesz. A lap beszámolója szerint ugyanis megérkezett az engedély a névváltoztatásra. A 4500 fős Fejér megyei település polgármestere, Kossa Lajos így kommentálta a lépést: „Attila, Szent István és Mátyás, a három szakrális király olyan lelki, szellemi örökséget hagytak maguk után, olyan évszázadokon átsuhanó üzeneteket küldenek felénk, amelyek irányt mutatnak, megerősítenek és nemesítenek, a közösségünket pedig példaeértékű tettekre sarkallják. Alkalmazkodni kell a változásokhoz, de lelkünkben nem szabad változnunk, kapaszkodnunk kell az ősi hagyományokhoz.” A polgármester meghívására a településre érkezett Cey-Bert Róbert Gyula író is, akinek a Püski kiadónál jelent meg Attila, a hun üzenet címmel könyve. Ő arról beszélt, hogy „a rendszerváltás után felerősödött a finnugor elmélet hirdetése, és sajnos ma sem csitulnak ezek a hangok. Nem értik meg a mai, globalizált világban, hogy lelki nagyság is van”. (http://index.hu/belfold/2013/09/26/attila_hun_uralkodorol_neveztek_el_gimnaziumot/)

4 Török, üzbég, azeri, kirgiz, türkmén, ujjur, baskír, tatár, balkár, csecsen, gagauz, jakut, bolgár, mongol, csuvas, karakalpak, dagesztán, burját, tuva, török-ciprus (<http://kurultaj.hu/>)

1. „Magyarok kelet és nyugat között”

Ady Endre 1905-ben a Figyelőbe írt „Ismeretlen Korvin-kódex margójára” című publicisztikájában használta először Magyarországra a „Komp-ország” metaforáját. Ezt azután írta, hogy a harminc éve hatalmon lévő Szabadelvű Párt először szenvedett vereséget a Függetlenségi és Negyvennyolcas Párttól, s kényszerült ellenzékbe. „Komp-ország, Komp-ország, Komp-ország... Legképessegeesebb álmaiban is csak mászkált két part között. Kelettől Nyugatig, de szívesebben vissza.” Ady tehát e belpolitikai válságba torkolló választást úgy jellemezte, hogy az egyébként a nyugati kötődéseit a korábbi századok során fokozatosan felerősítő magyarság visszaindul kelet felé. Közismertek Kodály szavai is, melyekkel lezárta a „Magyarság a zenében” című tanulmányát, melyet először 1939-ben publikált. „Egyik kezünket még a nogáj-tatár, a votják, a cseremisiz fogja, másikat Bach és Palestrina. Össze tudjuk-e fogni e távoli világokat? Tudunk-e Európa és Ázsia kultúrája közt nem ide oda hányódó komp lenni, hanem híd s talán mindkettővel összefüggő szárazföld? Feladatnak elég volna újabb ezer évre.” (KODÁLY, 1939. 417.) A nemzeti kultúra kutatói közül – magyar vonatkozásban – a „kelet-nyugati közöttiség” kérdésével Hofer Tamás foglalkozott a legbehatóbban. „Az etnikus tudatnak mindenütt fontos összetevője az a mód, ahogyan egy társadalom saját magát a térben és a történeti időben elhelyezi, magát az általa elfoglalt helyen (vagy a róla alkotott saját elképzelésében) jól érzi, vagy pedig valahová máshová kívánczik. Ha az országok topográfiai helyzetét nem is lehet direkt megváltoztatni, arra van mód, hogy a lakosság földrajzi és történeti helyzettudatát bizonyos feltételezések között lényegesen megváltoztassák.” (HOFER, 2009a. 148.) Az égtájak jelképtartalmai kulturális és művészi irányzatok és programok jellemzésére adtak módot. Például, az égtájak a hagyomány iránti, egymással ütköző magatartások érzelmekkel feltöltött jelképei lettek. A magyar irodalmi avantgarde folyóirata a Nyugat volt, vele szemben, ez idő tájt, Mórícz Zsigmond közvetítésével alapított folyóirat viszont a Kelet népe címmel jelent meg és azzal érvelt, hogy a parasztok által megőrzött „mély kultúra” alapján ázsiai kultúra volt. (HOFER, 2009b. 199.) Hofer 1994-ben, „Magyarok Kelet és Nyugat között” címmel kiállítást is szervezett a Néprajzi Múzeumban.⁵

Az ősmagyar mítosz és kultúra kortárs és egyre elburjánzóbb revitalizációját értelmezhetjük úgy is, hogy az része a magyarság „kelet- és nyugat-közöttiségének”,

5 „Magyarországon a Hofer Tamás és munkatársai által rendezett „Magyarok Kelet és Nyugat között” című néprajzi múzeumbeli 1994-es kiállítást ihlette meg Nora koncepciója és grandiózus kötet; a kiállításhoz kapcsolódó kutatások eredményei önálló tanulmánykötetben is megjelentek. Hofer szerint a kiállítás úgy akarta bemutatni a magyar nemzeti jelképtár különféle elemeit, hogy láthatóvá váljék a kisajátítások játéka, hogy e jelképek – mondjuk Attila hun király alakja vagy a kopjafa – nem rendelkeznek stabil jelentéssel és használati szabályokkal, hanem a megújuló – politikai, kereskedelmi vagy használati tárgyakon történő – kisajátítások során folytonosan elmozdulnak, használat- és jelentésváltozatokat hoznak létre, más és más területeket kapcsolva be a jelentésképzésbe. Ha meg akarjuk mondani, hogy a nemzeti jelképtár valamely eleme mit jelent, használatának, kisajátításainak történetére kell rámutatnunk. Hofer elgondolása tehát egyrészt az egyes jelképek állandó elmozdulásaira hívja fel figyelmünket, másrészt arra, hogy a jelképek összessége rendszerszerű, bár folytonosan bővülő, szűkülő- változó halmaz.” (Takács 2004. 238.)

az inga (vagy a komp), akkor lendül vagy indul „kelet felé”, ha a nyugati kötődést valami megzavarja, egyfajta nemzeti krízis kíséri. 20. századi párhuzamként állhat előttünk a turanizmus jelensége, mozgalma, amely jól illeszkedett a 19-20. század fordulójának pánnacionalista törekvéseibe (pánszlávizmus, pángermánizmus). A „népek tengerébe” ékelt szigetszerű magyarság gondolata, az „egyedül vagyunk” érzése vezetett el a nemzet feletti etnikai kapcsolatok kereséséhez. Eredetileg a – részben – orosz uralom alá került közép-ázsiai török népek összefogásának programja volt a turanizmust. A gondolat gyökeret eresztett az első világháború és forradalmak tapasztalatai által a „nyugatból” kiábrándult magyar nacionalista politikai eszmevilágban.⁶ Az ezredfordulót követően elsősorban az EU és az IMF által megtestesített, „nyugati”, globális kiszolgáltatottsággal szemben erősödött fel a keleti magas kulturális gyökerekre való eredetutalás.

2. „Spirituális mélystruktúra”

Az előzőhöz hasonló, mégis annál egyetemesebb dichotómiát fogalmazott meg visszatérően a közgazdász, közíró és közgondolkodó Bogár László, amikor előadásában és publicisztikáiban a magyar- és egyetemes történeti és jelenkori folyamatokat elemzi.⁷ Bogár a történelmet két erő és világszemléleti mód küzdelmeként értelmezi. Az ún. „spirituális mélystruktúra” helyezkedik szembe azzal a globális hatalmi erővel, melynek célja a minél nagyobb erőforrás feletti rendelkezés, s amely erőforrásnak tekint minden olyan közvetlenül vagy közvetve profit előállítására alkalmas tényezőt, mint az ember, a táj, a természeti erőforrások, stb., amelyeket tudatosan megfoszt minden spirituális karakterűtől. Ez az elképzelés parallel azokkal a társadalmi közbeszédekkel, melyek a 2000-es évek első évtizedének végén a globális és a helyi politikai válság mögötti értelmezésekről szóltak. Az értelmezések középpontjába pedig a globalizáció jelensége került, mely egyre inkább a természetes, a nemzeti tradíció felé forduló élet gátjává vált. Ez az értelmezési keret közelebb visz bennünket annak megértésében, hogy a neopogány mozgalmakban miért olyan kettős a kereszténység megítélése.⁸ Visszatérve Bogárhoz, a közíró önmagában a kereszténységet azért nem tartja spirituális mélystruktúrának, mert a történelemben előfordult, hogy annak nevében, épp a mélyebb spiritualitással bíró pogányok kiirtását vagy kolonizálását célzó, az erőforrás – akár erőszakos – megszerzését célzó hatalmi-katonai akciókra került sor. Példaként az amerikai kontinenst birtokba vevő konkvisztádorok vagy a

6 „Mint közvetlen politikai törekvés a Turáni Társaság programja volt (tőkés körök a Balkán fel szerettek volna piacot nyitni). Egy művészértelmiségi réteg e pánnacionalista eszmét egészen Kínáig és Japánig is kitágította, egyfajta világbirodalmi ábránddá, melynek határait nem három tenger, hanem akár három óceán is mosni fogja. Ez a turanista hangulati hullám is belejátszik a háborús emlékművek létrejöttébe.” (Szabó 1991. 60-61.)

7 Legutóbb Jelenczki István 2013-ban készült és 2014 januárjában bemutatott, „Az igazság sohasem késő I-III.” című dokumentumfilmjében összegezte gondolatait.

8 Povedák István előadásában jól megragadta a neopogánysághoz, illetve az ősmagyarsághoz kapcsolódó kortárs rítusok sajátos kettősségét, mely a kereszténység felvételét megelőző, vélt vagy valós vallási mintákra épül, mégis több alkalommal is beemel keresztény (katolikus) jelképeket. Lásd jelen kötetben található tanulmányát!

honfoglaló magyarság megsemmisítésére törekvő középkori államok történelmi szerepét hozta fel, amelyekkel szemben a mélyebb spiritualitás állt. Ugyanakkor a kereszténység, miután vallás, mégiscsak spirituális karakterű. E kettősség feloldása a kereszténység ősi, pogány gyökereinek hangsúlyozásával, esetleg magyar karakterével lehetséges (pl. Boldogasszony-kultusz). A nemzeti erőforrások globális kisajátításával szembeni közérzet tehát szükségszerűen egy spirituális mélystruktúra építésének irányába terelte az így gondolkodókat, akik a spirituális, ám globális keresztény (főleg katolikus) vallás helyett a spirituális, de semmiképp sem globális hitrendszerek felé fordultak. A folyamat paradoxona, hogy a különböző spirituális ideológiák előbb-utóbb egy nagy globális trendbe, a New Age-be torkoltak és torkolnak, amely így beleidomul napjaink világtrendjébe, mely a fogyasztói szemlélet, a globalitás és a multikulturalitás sajátos képződményének tűnik.

3. „Európa: a múlt folyamatos újraértelmezésének színtere”

Rémi Brague kortárs francia gondolkodó álláspontja, hogy az európaiság legfontosabb ismérve az antik római előzményekre visszavezethető latinitás és a nyugati kereszténység, melyből az állandó újrakezdés, a régi kulturális örökség folyamatos felfedezése és újraértelmezése, a közvetítés, a hagyomány átadása a múlt és a folytonosan változó jelen között.⁹ Miután az európai nemzetállamok többségének, különösen a nemzeteket meghatározó etnikumoknak létezik a keresztény államiság megszervezése előtti korszakokra is visszanyúló etnogenezise, így természetesnek tekinthető, ha ezt a tradíciót időnként előveszik és ki-, illetve átdolgozzák, ahogy az adott jelenben indokolt és aktuális. Magyarországon az ősmagyarság iránti érdeklődés három jól körülhatárolható korszakban tetőzött és – ahogyan az előzőekben kifejtettem – mindig más és más társadalmi kontextusba ágyazódott. A folyamatot tehát európai kontextusban is érdemes elhelyezni. „Egész Európában el volt terjedve, hogy a helyi, paraszti kultúrákban »ősrégi« hagyományok maradtak fenn. Franciaországban például az 1804-ben alapított Académie Celtique volt a folklorisztikai tanulmányok egyik kezdeményezője azaz a kifejezett céllal, hogy a kelta galloktól származó hagyományokat felgyűjtse.” (Hofer, 2009a. 148.) A gall hagyomány a tömegkultúrában is utat tört, gondoljunk a „gauloises” cigarettára.

4. „Történelem és emlékezet mezsgyéjén”

Az 1980-as évektől, a történettudományban lezajló paradigmaváltás eredményeként, kialakult egy újfajta érdeklődés a történészek és a társadalomtudósok körében: már nem a források által megismert múlt, hanem a múltból való társadalmi (kollektív) emlékezés, más kifejezéssel a „jelenben élő múlt” kezdte őket foglalkoztatni. Ezt az irányt, a teljesség igénye nélkül, olyan kiváló teoretikusok képviselték, mint Jan Assmann, Pierre Nora, Francois Hartog vagy Paul Ricoeur.

⁹ BRAGUE, 1994. Idézi FODOR, 2013. 99.

E tudományos paradigmaváltást megelőzte az a változás, mely az 1970-es évektől Európában és Észak-Amerikában igen jelentős változásokat eredményezett, különösen e társadalmak időhöz való viszonyában, melyet a megemlékezések jelentős megsokszorozódása, egyfajta emlékezetkultusz kísért. E folyamatot legutóbb Sonkoly Gábor foglalta össze (SONKOLY, 2013.). Ennek része, hogy a 18-19. század fordulójától kezdve egyre általánosabbá vált a közbeszédben a jövőközpontú, a haladásra és a tervezésre alapozott időfelfogás. Ennek terjedését azonban az elveszett múlt iránti vágyakozás is kísérheti, mely időnként világképeket és korstílusokat is meghatározhatott (romantika, historizmus). A 20. század vége felé azonban megingott az a szilárd elképzelés, hogy a jövő feltétlenül szebb, prosperálóbb és kiszámíthatóbb mint a jelen. „Az elérhetetlen múlt és a fenyegető jövő közé szorult korunk így a jelent próbálja kitágítani, és az időbeli folytonosság mentális és társadalmi technikájával próbálja betemetni azt a több évszázados árkot, amely a múltjától elválasztotta a modern embert.” (SONKOLY, 2013. 94.) Ehhez hozzátehetjük, az inga-hasonlatot ismét alapul véve, hogy minél nagyobb a csalódottság és/vagy a kiszámíthatatlanság a jövővel kapcsolatban, annál szélesebb árok betemetésére készül a modern ember, annál korábbi korszakokat emel be az emlékezet-gyakorlatába. Nora szerint az átpolitizált, hivatalossá vált történeti modell helyett egyre inkább az emlékezeti modell kezd érvényessé válni, ami annyit jelent, hogy immár nem a múlt határoz meg bennünket, hanem mi határozzuk meg a múltat (SONKOLY, 2013. 96.) Így talán megérthető a „kortárs ősmagyarság” sajátos jellegzetessége, amire az elemzési megállapítások első pontja alatt utaltunk, hogy ez szinte kizárólag társadalmi, „alulról szerveződő” mítosz- és kultúraépítésre vezethető vissza. S mivel ez – a korábban idézett Assmann-i gondolattal élve – mitikus és nem történelmi emlékezet, úgy sokkal könnyebb áthidalni a múlt és a jelen közötti szakadékot.

5. „A határok elmosódása és módosulása az ezredforduló környékén.”

Kapitány Ágnes és Kapitány Gábor nemrég megjelent könyvükben az ezredfordulóra jellemző korszellem jellegzetességeit, illetve a '90-es éveket követő másfél évtized változásait elemezték (KAPITÁNY – KAPITÁNY, 2013). Témánk szempontjából fontos kiemelni a különböző kultúrák és civilizációk, a különböző vallások, a különböző idősíkok határainak elmosódását, egymás mellé kerülését, de idesorolhatjuk a globalitás és a lokalitás közötti (?) állapot, a „glokalitás” élményének általánossá válását (MEYROWITZ, 2005.). Így kerülhet egymás mellé az ősi és a kortárs, a testi és a lelki, a tudományos és a paratudományos, a keleti és a nyugati, a keresztény és a pogány, sőt általában a vallás és az ateizmus. (KAPITÁNY – KAPITÁNY, 2013. 282-296.).

Összesített eredmények

A konferencia kiemelt témája, az újpogányság ezredforduló után tapasztalható kiteljesedésének, divatjának miértje több tényező egymásra hatásaként érhető csak meg. A folyamat egyszerre értelmezhető egy globális mezőben, amelyben kialakul egy társadalmi fogékonyság a spirituális iránt, mindez egy újfajta múlt felé fordulást eredményez, de a múlt és a jelen, a valóság és a virtuális világ sajátos összekapcsolódásában. Ez a kor már a New Age és a WoW korszaka. A folyamat másik értelmezési kerete a „nemzet”, mely a posztmodernitásban egy újfajta emlékezetépítési iránnyal jellemezhető. A keresztény államiságot, Szent Istvánt időben megelőző dicső „ősmagyarsághoz” kapcsoló kortárs mítosz és kultúraépítés a társadalmi ellentétekre és válságokra, a nemzet ideológiai szétszakítottságára adott válaszként értelmezhető.

A jelenség vizsgálata egy alapvető tudományos ismeretelméleti kérdést is felvet. Megismerhető- és leírható-e az újpogányság a néprajz és antropológia modernitásban kialakított fogalomtárával (pl. közösség, kultúra)? Meddig lehet kitágítani e fogalmak jelentéskörét? Esetleg, milyen új, a „globális”-hoz hasonló fogalommal lehetne jellemezni a folyamatot? Olyan fogalomra lenne szükség, amely az eddig körüljárt látszólagos ellentmondásokat, illetve azok feloldhatóságát képes közvetíteni!

Irodalom

ASSMANN, J.

1999 *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Budapest, Atlantisz Könyvkiadó.

BALI János

2012 Az „ősmagyar” mítosz a premodernitástól a posztmodernitásig. *Replika* 80. 137-151.

BRAGUE, R.

1994 *Európa. A római modell. Elsajátított önazonosság*. Piliscsaba, PPKE BTK.

DEÁK István

2007 *A szkíta-hun-magyar (szarvas) nép eredete*. Budapest, Magyar Ház.

FODOR Pál

2013 A török hagyaték. Magyarország Kelet és Nyugat között. *Rubikon* 9-10. 96-109.

HOBBSAWM, E. J.

1987 Tömeges hagyomány-termelés: Európa 1870-1914. In: HOFFER Tamás – NIEDERMÜLLER Péter (szerk.): *Hagyomány és hagyományalkotás. Tanulmánygyűjtemény*. Budapest, MTA Néprajzi Kutatócsoport. 127-197.

HOFFER Tamás

2009a A nemzeti történelem rávetítése a népművészetre. In: U.ő: *Antropológia és/vagy néprajz. Tanulmányok két kutatási terület vitatott határvidékéről*. Budapest, L'Harmattan. 145-166.

2009b A hagyomány felfogása az európai etnológiában. In: U.ő: *Antropológia és/vagy néprajz. Tanulmányok két kutatási terület vitatott határvidékéről*. Budapest, L'Harmattan. 191-206.

KAPITÁNY Ágnes – KAPITÁNY Gábor

2013 *Látható és láthatatlan világok az ezredfordulón – és utána*. Budapest, Typotex.

KODÁLY Zoltán

1939 Magyarország a zenében. In: SZEKFŰ Gyula (szerk.): *Mi a magyar?* Budapest, Magyar Szemle Társaság. 379-418.

MEYROWITZ, J.

2005 A globalitás hajnala: A hely és önazonosság új élménye a világhaluban. *Világosság* 6. 29-36.

SONKOLY Gábor

2013 A nemzet emlékezete. Emlékhely, megemlékezés, örökség. *Rubikon* 11. 94-97.

SZABÓ Miklós

1991 A magyar történeti mitológia az első világháborús emlékműveken. In: Kovács Ákos (szerk.): *Monumentumok az első háborúból*. Budapest, Corvina Kiadó. 46-63.

TAKÁTS József

2004 A kultusz kutatás és az új elméletek. In: JANKOVICS József és NYERGES Judit (szerk.): *Hatalom és kultúra. Az V. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus (Jyväskylä, 2001. augusztus 6-10.) előadásai I.* Budapest, Nemzetközi Magyarországtudományi Társaság. 236-245.